

АНОТАЦІЯ

Ромась М.І. Держава Україна як учасник договірних зобов'язань у цивільному праві. – Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради, Хмельницький, 2021.

Дисертацію присвячено визначенню загальних закономірностей та видових особливостей договірних зобов'язань за участі держави Україна, а також розробленню науково-теоретичних пропозицій для вирішення проблемних питань у сфері правового регулювання цивільних договірних відносин.

З'ясовано, що цивільна правосуб'єктність для участі держави Україна у договірних зобов'язаннях має спеціальний характер, оскільки її обсяг та зміст передбачений виключно нормативно-правовими актами. Виокремлено такі ознаки цивільної правосуб'єктності держави Україна: а) не може бути обмежена у цивільній правоздатності; б) не може бути обмежена у цивільній дієздатності; в) не може бути позбавлена цивільної дієздатності; г) момент виникнення цивільної право- та дієздатності повністю збігається.

Зроблено висновок про те, що держава Україна у цивільних договірних правовідносинах бере участь у двох формах: 1) безпосередньо (самостійно) – через органи, які діють в межах своєї компетенції від імені держави; 2) опосередковано – через установи, підприємства, що засновані на праві господарського відання або оперативного управління. На боці органів державної влади, що діють від імені держави Україна, виступають переважно органи виконавчої влади.

Виділено ознаки цивільно-правової відповідальності держави Україна за порушення договірних зобов'язань: 1) держава Україна може бути як потерпілим, так і правопорушником; 2) держава Україна може застосувати сама

до себе державний примус через судові рішення; 3) самостійно встановлює порядок відшкодування шкоди, збитків шляхом прийняття законів; 4) держава несе відповідальність лише власним, нерозподіленим між іншим учасниками майном; 5) держава несе відповідальність лише за власними зобов'язаннями (якщо інше не передбачено законом); 6) підставою виникнення є цивільне правопорушення – невиконання або неналежного виконання умов такого зобов'язання. Для цивільного правопорушення у договірному зобов'язанні за участі держави Україна характерний юридичний склад (умови), за наявності яких настає цивільно-правова відповідальність: 1) протиправна поведінка; 2) шкода; 3) причинно-наслідковий зв'язок; 4) вина.

Виявлено, що для держави Україна характерною є поведінкова концепція розуміння вини при настанні цивільно-правової відповідальності. Поведінковою виною держави Україна є недостатнє вжиття заходів для недопущення порушення зобов'язання.

Виокремлено такі заходи цивільно-правової відповідальності держави Україна за порушення договірних зобов'язань: а) відшкодування збитків, б) сплата неустойки, в) сплата процентів річних за прострочення виконання грошового зобов'язання. Зроблено висновок про те, що до держави Україна можуть бути застосовані такі заходи лише на підставі рішення суду про безспірне списання бюджетних коштів, яке набрало законної сили. У зв'язку з цим запропоновано розглядати державу Україна як приватного суб'єкта, який несе цивільно-правову відповідальність, та як публічного суб'єкта, що застосував до порушника державний примус у вигляді судового рішення.

Охарактеризовано державу Україна як учасника договірних цивільних зобов'язань: 1) держава Україна може бути як кредитором, так і боржником; 2) стороною є саме держава, а не державний орган; 3) на стороні держави Україна можуть виступати як один, так і декілька органів державної влади; 4) об'єктом є як майно державної власності, так і немайнові блага; 5) притаманне чітке нормативне обмеження об'єктів договірних відносин; 6) задовольняється загальносуспільний інтерес; 7) усі грошові кошти, отримані державою Україна

від виконання договорів, стороною яких вона є, спрямовуються до Державного бюджету України.

Запропоновано визначення загальносуспільного інтересу у договірних цивільних зобов'язаннях за участі держави Україна як прагнення до всеосяжного задоволення потреб суспільства, кінцевою метою чого є узгодження публічного інтересу з індивідуальними потребами приватних осіб.

Визначено поняття договірного зобов'язання за участю держави Україна як домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, однією зі сторін якої є держава Україна з обов'язком вчинити певну дію через органи державної влади щодо майна, яке перебуває у державній власності, та інших об'єктів; утриматися від вчинення дії у випадку, передбаченому законом, на користь іншої сторони, або має право вимоги до інших осіб про вчинення певних дій або утриматися від їх вчинення з метою задоволення загальносуспільного інтересу.

Доведено, що договори за участі держави Україна є двосторонніми (крім договору дарування, який є одностороннім), реальними або консенсуальними, оплатними (за винятком договору дарування), та укладені у письмовій формі. Держава Україна може бути стороною лише поіменованих договорів, тобто таких, які визначені законом.

Зроблено висновок про наявність підстави для обмеження дії принципу свободи договору за участі держави Україна, а саме – обов'язкове укладення з державою Україна договорів про поставку продукції до державного резерву для суб'єктів господарської діяльності всіх форм власності, визнаних відповідно до законодавства України монополістами, якщо виконання такого договору не завдає їм збитків.

Обґрунтовано, що держава Україна не може бути учасником таких цивільно-правових договорів: а) публічного договору; б) алеаторного (ризикового) договору; в) договорів, нормативне регулювання яких передбачає участь лише фізичних або юридичних осіб, суб'єктів підприємництва, суб'єктів

ліцензійної та іншої дозвільної господарської діяльності; г) договорів, що укладаються лише в усній формі.

Встановлено, що договори за участі держави Україна укладаються шляхом застосування: 1) електронних майданчиків, на основі тендерів, конкурсів, аукціонів тощо (договір купівлі-продажу, оренди, концесійний договір, угоди про розподіл продукції); 2) внутрішніх процедур (договір про спільну діяльність, договори зберігання, позичання матеріальних цінностей, доручення, управління майном, кредит, позика).

Класифіковано договори за участі держави Україна за предметом на такі: 1) про передачу майна у власність (договір купівлі-продажу та договір дарування); 2) про передачу майна у тимчасове володіння та користування (договір оренди); 3) про виконання робіт і надання послуг (концесійний договір, угоди про розподіл продукції, договір про спільну діяльність, договори зберігання, позичання матеріальних цінностей, доручення, управління майном, позики, зокрема кредитний).

Виділено види договору купівлі-продажу за участі держави Україна: 1) державні контракти (договори) з оборонних закупівель, 2) договір поставки матеріальних цінностей до державного резерву, 3) договір контрактації сільськогосподарської продукції (форвардні закупівлі зерна); 4) договір купівлі-продажу об'єкта приватизації (викуп); 5) викуп земельних ділянок та інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб; 6) договір міни земельними ділянками під час викупу земельних ділянок та інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб.

Охарактеризовано договір дарування за участі держави Україна як єдиний односторонній та безоплатний договір. Запропоновано розглядати державу Україна лише обдаровуваним, оскільки у Державному бюджеті не передбачається безоплатна передача майна фізичним або юридичним особам в межах цивільно-правових відносин.

Виявлено, що об'єктом договору оренди за участі держави Україна є державне майно, яке передається в користування переважно через аукціон за допомогою електронної торгової системи. Для договору оренди державного майна характерні особливі види забезпечення виконання зобов'язання – авансовий внесок та забезпечувальний депозит. Особливістю договору оренди державного майна за участі держави Україна є те, що з боржника може бути стягнуто заборгованість не лише на підставі рішення суду, а й у безспірному порядку. Різновидами договору оренди державного майна є 1) оренда земельних ділянок, що перебувають у державній власності, та 2) договір оренди об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності.

Досліджено, що концесійний договір, договір управління майном, договір про спільну діяльність є формами здійснення державно-приватного партнерства. Угоди про розподіл продукції не є формою державно-приватного партнерства, оскільки надра є виключною власністю Українського народу, а тому підпадають під особливий правовий режим. Нормативне регулювання концесійного договору та угод про розподіл продукції містить пряму вказівку на «державу Україна» як сторону таких договорів.

Обґрунтовано, що договір позичання матеріальних цінностей з державного резерву є різновидом позики. Запропоновано визначення договору позичання матеріальних цінностей з державного резерву. За договором позичання матеріальних цінностей з державного резерву одна сторона (надавач – держава Україна) зобов'язується передати у власність другій стороні (позичальнику) матеріальні цінності державного резерву, а позичальник зобов'язується повернути до державного резерву тієї ж кількості аналогічні матеріальні цінності або, у разі неможливості їх повернення, – з відшкодуванням за рішенням Кабінету Міністрів України грошової вартості на час повернення, але не менше, ніж на час відпуску, з наступним спрямуванням одержаних коштів на закладення відповідної кількості матеріальних цінностей.

Запропоновано визначення договору про відповідальне зберігання матеріальних цінностей державного резерву. За цим договором постачальник (виробник) або одержувач (споживач) зберігає закладені до державного резерву матеріальні цінності без надання йому права користуватися цими матеріальними цінностями до прийняття у встановленому порядку рішення про відпуск їх з державного резерву, а держава Україна в особі Держрезерву здійснює відшкодування за таке зберігання.

Запропоновано визначення договору доручення на управління корпоративними правами держави Україна. За цим договором повірений (уповноважена особа, представник) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок довірителя (держави в особі Фонду державного майна України або іншого органу державної влади) певні дії для здійснення функцій з управління корпоративними правами (акціями, частками), які належать державі.

***Ключові слова:** учасник цивільних правовідносин, цивільне зобов'язання, договірне зобов'язання, держава Україна, цивільно-правовий договір, види договорів за участі держави Україна, свобода договору, інтерес, сторона договору, юридична рівність, цивільна правосуб'єктність, суверенітет, публічно-владні повноваження, форми участі держави Україна у договірних зобов'язаннях, орган державної влади, компетенція, цивільно-правова відповідальність, поведінкова вина.*

SUMMARY

Romas M.I. The State of Ukraine as a Party to Contractual Obligations in Civil Law. – Qualification scientific paper as manuscript copyright.

Dissertation for a Philosophy Doctor Degree in the Specialty 081 Law. – Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law of the Khmelnytskyi Regional Council, Khmelnytskyi, 2021.

This dissertation reviews the general patterns and specific features of contractual obligations involving the State of Ukraine, and proposes scientific and theoretical options to solve problematic issues in the field of legal regulation of civil contractual relations.

The findings illustrate that the civil legal personality of Ukraine's involvement in contractual obligations is of a special nature, since its scope and content is provided for exclusively by regulatory legal acts. The following are features of the civil legal personality of the state of Ukraine: a) cannot be limited in civil legal capacity; b) cannot be limited in civil legal capability; c) cannot be deprived of civil legal capability; d) civil legal capacity and capability emerge at the same time.

The paper established two forms of involvement of the state of Ukraine in civil contractual legal relations: 1) direct (independent) – through the bodies acting within their competence on behalf of the state; 2) indirect – through institutions, enterprises operating under the right of economic control or operational management. The state authorities acting on behalf of the state of Ukraine are represented primarily by the executive authorities.

The following attributes of civil liability of the state of Ukraine for violation of contractual obligations have been identified: 1) the state of Ukraine can be both a victim and an offender; 2) the state of Ukraine can apply state enforcement to itself based on a court decision; 3) independently defines the procedure for compensation for harm and damage by adopting laws; 4) the state shall be liable only with its own property undistributed among other participants; 5) the state shall be liable only under its own obligations (unless otherwise provided for by law); 6) the reason for the liability is a civil offense – non-fulfilment or improper fulfilment of the terms of such an obligation. A civil offense in a contractual obligation involving the state of Ukraine that gives rise to civil liability features a set of facts (conditions): 1) unlawful behavior; 2) damage; 3) a cause-effect link; 4) guilt.

It has been established that typical for the state of Ukraine is a behavioral concept of understanding guilt when civil liability arises. The behavioral guilt of the

state of Ukraine means insufficient adoption of measures to prevent violation of the obligation.

The state of Ukraine shall be subject to the following civil liability measures for violation of contractual obligations: a) compensation for losses, b) payment of a penalty, and c) payment of annual interest for late performance of a monetary obligation. Such measures can be applied to the state of Ukraine only on the basis of a court decision regarding indisputable charge to the budget, which entered into legal force. Thus, it is proposed to consider the state of Ukraine as a private entity bearing civil liability, and as a public entity that has applied to the offender state enforcement in form of a court decision.

The state of Ukraine as a participant in contractual civil obligations has the following characteristics: 1) the state of Ukraine can be both a creditor and a debtor; 2) the state shall be a party and not a state body; 3) Ukraine may be represented by one or more public authorities; 4) the object includes both state property and non-property goods; 5) there is an express regulatory restriction for objects of contractual relations; 6) the public interest is satisfied; 7) all funds that the state of Ukraine receives from implementation of agreements which it is a party to shall be directed to the State Budget of Ukraine.

Public interest in contractual civil obligations involving the state of Ukraine is defined as a desire to comprehensively meet the needs of the society, which ultimate goal is to coordinate the public interest and individual needs.

The concept of a contractual obligation involving the state of Ukraine is defined as an agreement of two or more parties aimed at establishing, amending or terminating civil rights and obligations, which the state of Ukraine is a party to, with the obligation to perform a certain action through state authorities with respect to the state property and other objects; to refrain from actions in the case provided for by law in favor of the other party or has the right to demand other persons to perform certain actions or to refrain therefrom in order to satisfy the public interest.

Agreements that the state of Ukraine is a party to have been proven to be bilateral (except for a deed of gift, which is unilateral), real or consensual, non-gratuitous (except for a deed of gift), and concluded in writing. The state of Ukraine can only be a party to the named agreements, that is, the agreements identified by law.

The paper concludes that there is a reason for limiting the principle of freedom of contract where the state of Ukraine is involved, i.e. mandatory conclusion with the state of Ukraine of agreements for supply of goods to the state reserve for business entities of all forms of ownership, recognized under the legislation of Ukraine as monopolists, if performance of such an agreement does not cause damage thereto.

It has been justified that the state of Ukraine cannot be a party to the following civil agreements: a) public agreement; b) aleatory (risk) agreement; c) agreements, which normative regulation provides for the participation of only individuals or legal entities, business entities, entities that provide licensing and other permitting economic activity; d) agreements concluded only in oral form.

Agreements with the state of Ukraine are concluded through the use of: 1) electronic platforms, based on tenders, competitions, auctions, etc. (sale and purchase agreement, lease, concession agreement, production sharing agreements); 2) internal procedures (agreement on joint activities, storage agreements, loans of material assets, orders, property management, credit, loan).

By subject matter, agreements with the state of Ukraine are classified as follows: 1) on the transfer of ownership of property (sale and purchase agreement and deed of gift); 2) on the transfer of property for temporary possession and use (lease agreement); 3) on performance of works and the provision of services (concession agreement, production sharing agreements, joint venture agreement, storage agreements, loan of material assets, order, property management, loans, in particular credit).

The following types of sale and purchase agreements involving the state of Ukraine have been identified: 1) government defense contracts (agreements); 2) an agreement for the supply of material assets to the state reserve; 3) an agreement for

contracting of agricultural products (forward purchases of grain); 4) a sale and purchase agreement for a privatization object (redemption); 5) purchase for public needs of privately owned land plots and other immovable property located thereon; 6) an agreement for exchange of land plots during the purchase of privately owned land plots and other immovable property located thereon, for public needs.

The deed of gift with the state of Ukraine is characterized as a single unilateral and gratuitous agreement. It is proposed to consider the state of Ukraine only as a donee, since the State Budget does not provide for the gratuitous transfer of property to individuals or legal entities within civil relations.

The subject matter of a lease agreement with the state of Ukraine is established to be the state property, which is transferred primarily at auctions using electronic trading systems. The state property lease agreement is characterized by special types of collateral to secure performance of obligations – an advance payment and a security deposit. A state property lease agreement with the state of Ukraine has a special feature, whereby the debt can be collected from the debtor not only on the basis of a court decision, but also in an indisputable manner. State property lease agreements include: 1) lease of state-owned land plots, and 2) lease agreements for state-owned objects of the fuel and energy complex.

A concession agreement, a property management agreement and a joint venture agreement are defined as forms of public-private partnership. Production sharing agreements are not a form of public-private partnership, since the subsoil is the exclusive property of the Ukrainian people, and therefore fall under a special legal regime. Legal regulation of the concession agreement and production sharing agreements directly refers to the ‘state of Ukraine’ as a party to such agreements.

A loan for use agreement for tangible assets from the state reserve is proven to be a type of loan. The paper suggests a definition for a loan to use agreement for tangible assets from the state reserve. Under the loan for use agreement for material assets from the state reserve, one party (the lender – the state of Ukraine) undertakes to transfer the tangible assets of the state reserve to the ownership of the other party (the borrower), and the borrower undertakes to return the same amount of similar

tangible assets to the state reserve or, where it is impossible to do so – to reimburse, by decision of the Cabinet of Ministers of Ukraine, the monetary value effective as of the date of reimbursement, which cannot be less than the monetary value effective as of the transfer date, and these funds shall subsequently be used to replace the corresponding amount of tangible assets.

The paper proposes a definition of a safe custody agreement for tangible assets from the state reserve. Under this agreement, the supplier (manufacturer) or the recipient (consumer) shall keep in custody the tangible assets of the state reserve without the right to use them until a decision is made under the established procedure to transfer these from the state reserve, and the state of Ukraine, represented by the State Reserve, shall compensate for such custody.

The paper proposes definition of an agency agreement for management of corporate rights of the state of Ukraine. Under this agreement, an agent (an authorized person, representative) undertakes to perform certain actions on behalf and at the expense of the principal (the state represented by the State Property Fund of Ukraine or another public authority) to manage corporate rights (shares, interests) owned by the state.

***Keywords:** participant in civil relations, civil obligation, contractual obligation, the state of Ukraine, civil agreement, types of agreements with the state of Ukraine, freedom of contract, interest, party to the agreement, legal equality, civil legal personality, sovereignty, public law authority, forms of involvement of the state of Ukraine in contractual obligations, government authority, competence, civil legal liability, behavioral guilt.*

СПИСОК ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ромась М.І. Особливості договірних зобов'язань за участю держави Україна. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019. № 42. С. 91-94.
2. Ромась М.І. Поняття та ознаки цивільних зобов'язань за участю держави Україна. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 21-26.
3. Ромась М.І. Становлення правового вчення про державу Україна як учасника цивільних правовідносин. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 4 (1). С. 79-85.
4. Ромась М.І. Види договірних зобов'язань за участю держави Україна. *Університетські наукові записки*. 2020. № 3-4 (75-76). С. 138-150.
5. Ромась М.І. Цивільна правосуб'єктність держави Україна як учасника договірних цивільних правовідносин. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. №. 6 (7). С. 277-282.
6. Ромась М.І. Публічно-правові утворення як суб'єкти зобов'язальних відносин у римському приватному праві. *Збірник тез міжнародної наукової конференції «Вісімнадцяті осінні юридичні читання»*. (м. Хмельницький, 25 жовтня 2019 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2019. С. 294-296.
7. Ромась М.И. Участие несовершеннолетних в договорных обязательствах по гражданскому законодательству Украины сквозь призму международных стандартов. *Материалы международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы защиты прав несовершеннолетних на современном этапе»* (г. Минск, Беларусь, 4 марта 2020 год). Минск: РИВШ. 2020. С. 82-85.
8. Ромась М.І. Договір як форма участі держави Україна у цивільних правовідносинах. *Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Договір як універсальна форма правового регулювання»*, (м. Івано-Франківськ, 20 березня 2020 року). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2020. С. 26-28.

9. Ромась М.І. Держава як учасник цивільних правовідносин крізь призму римського права. *Збірник тез міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Римське право в світлі сучасної методології гуманітарного значення»* (м. Хмельницький, 29 травня 2020 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 102-104.

10. Ромась М.І. Ознаки держави Україна як учасника цивільних правовідносин. *Збірник тез міжнародної наукової конференції «Дев'ятнадцять осінні юридичні читання»*. (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 166-168.